

Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Чернівецька міська рада
Науково-дослідний Центр Буковинознавства

**НА ПЕРЕТИНІ ЕПОХ.
ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА:
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ, ГЕОПОЛІТИЧНІ
ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ,
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ**

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ,
присвячена 110-й річниці початку
Великої війни 1914-1918 рр.**

МАТЕРІАЛИ ТА ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Чернівці, 27-28 вересня 2024 року

Чернівці – 2024

УДК 94(100)"1914/1918"

Н 125

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 2 від 17.09.2024 р.).

Редакційна колегія: проф. О.В. Добржанський (голова), доц. В.Л. Карпо, проф. В.П. Фісанов, проф. О.І Сич, проф. М.К. Чучко, проф. Ю.І. Макар, доц. Г.М. Яценюк, доц. Г.М. Скорейко, доц. В.С.Струтинський, доц. М.Р. Гуйванюк, доц. С.В. Герегова, доц. А.В. Мінаєв, асист. М.В. Глібішук (відповідальний секретар), асист. Н.М. Христан.

Рецензенти:

Литвин М.Р. – д.і.н., професор, завідувач відділу «Центру дослідження українсько-польських відносин» Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича.

Зуляк І.С. – д.і.н., професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Н 125 **На перетині епох. Перша світова війна: феноменологія, геополітичні та гуманітарні наслідки, історична пам'ять.** Міжнародна наукова конференція, присвячена 110-й річниці початку Великої війни 1914-1918 рр., Чернівці, 27-28 вересня 2024 р. Матеріали і тези доповідей / Наук. ред. О.В. Добржанський. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2024. – 160 с.

УДК 94(100)"1914/1918"

У збірнику матеріалів та тез учасників конференції розглядаються актуальні питання історії Першої світової війни. Значна увага приділена паралелям подій Великої війни 1914-1918 рр. з сучасною війною російської держави проти України.

Для науковців, студентів, вчителів історії та широкого загалу читачів.

З М І С Т

МАТЕРІАЛИ

Олександр Лисенко

Чи необхідна для розв’язання «українського питання»
III світова війна? 10

Олександр Реснт

Від Романових до Путіна: криваве розлучення
України з Російською імперією і Перша світова війна
як його тригер 20

ТЕЗИ

Aleksandr Ivanov

Ort during First World War 29

Yevhen Shyshka

Residents of Mykolayivka village,
Bakhmut uyezd, in the First World War 31

Сергій Адамович

План українського військового десанту на Кубань
восени 1914 р.: нереалізований шанс 32

Олександр Безаров

Єврейське питання в Російській імперії у роки
Першої світової війни на шпальтах «Киевлянина» 35

Катерина Біла

Українці Галичини та Буковини у воєнній пропаганді Російської
імперії (1914 – 1917 рр.): «Збірний образ» 37

Тамара Богачик

Основні події Першої світової війни на території
Північнобессарабського краю 39

Андрій Бойда

Взаємодія Василя Порайка і Євгена Коновальця
в Галичині та під час російського полону (1906-1916) 41

Оксана Вільшанська

Міське населення в роки Першої світової війни:
повсякденне життя і суспільні настрої 43

Олександр Гадинко

Місто Сторожинець в роки Першої
світової війни (1914-1918) 45

Сергій Гакман

Проблема Буковини в російсько-румунських
відносинах під час Першої світової війни 47

Світлана Герегова

Щоденник Івана Бажанського – вагоме джерело
з історії Великої війни на Буковині 49

Микола Глібіщук

Шпигуноманія у роки Першої світової війни:
буковинський вимір 51

Андрій Гресько

Контакти Андрея Шептицького та Дмитра Вітовського
під час Першої світової війни (1914–1918 рр.) 53

Василь Грицканюк

Утворення маріонеткової ГСРР в Західній Україні
як один із наслідків Першої світової війни 55

Микола Гуйванюк

Парамілітаризація січового руху Галичини й Буковини
напередодні Першої світової війни 57

Олександр Добржанський

Національні прагнення українців Буковини
в роки Першої світової війни 60

Олександр Донік

Гуманітарна складова діяльності Союзу міст
в Україні в роки Першої світової війни 63

Оксана Дрогобицька

Санітарно-гігієнічне становище населення
Станиславівщини у 1918 – 1923 рр. 65

Владислав Єрмоленко

Василь Стефаник і Перша світова війна
(громадсько-політична діяльність) 67

Любов Жванко

Біженці Великої війни: трансформації краєвиду
українського провінційного міста 69

Андрій Жук

Діяльність греко-католицького духовенства
Тернопільщини в ході Першої світової війни 71

Іван Зуляк, Ярослав Богдан

Декларативні наміри російської окупаційної влади
щодо надання допомоги місцевому населенню
Тернопільської губернії у 1914 р. 73

Юлія Івасюта

Необхідність деколонізації Росії у аналогії
з наслідками цього ж процесу в 1917-1921 рр. 75

Оксана Каліщук

Історичні паралелі як інструмент аналізу
російсько-української війни: приклад Великої війни 77

Тарас Ковалець

Звичаї та повсякдення українців Галичини
й Галицького Поділля у часи «Великої війни»
очима німецьких солдатів 81

Андрій Королько

Російська окупація Покуття під час
брусиловського прориву 1916 р. 83

Петро Костючок

Стрест-тест етнополітичної адаптивності українців
карпатського регіону під час Великої війни (1914–1915 рр.) 85

Олена Кужельна

Перші дні роботи Товариства Червоного Хреста у Києві
на початку Великої війни. Зі спогадів киянина
Володимира Федоровича Романова 87

Ярослав Кушнір

Структура та завдання органів управління Буковини
в період адміністративної уніфікації Румунії (1918-1920) 90

Володимир Любченко

Обміни заручниками під час Першої світової війни:
Кейс Соломона Вайссельбергера та інших чернівчан 92

Борис Малиновський

Початок наступу німецьких військ
в Україні (лютий 1918 року)..... 94

Наталія Мартиненко, Микола Григоров

Організація медичної допомоги пораненим
в роки Першої світової війни 96

Тетяна Мінаєва, Андрій Мінаєв

Обмін військовополоненими інвалідами та
хворими під час Першої світової війни 98

Володимир Молчанов

Вплив науково-технічного прогресу на характер
Першої світової війни в Україні 100

Сюзанна Мотрук

Вшанування пам'яті британських сестер милосердя
під час Великої війни на сучасному етапі 103

Андрій Науменко

Організація та завдання російської та
австро-угорської кінноти на початку Першої світової війни 106

Наталія Нечасва-Юрійчук

Усвідомлення [не]безпеки: ідеї Інтермаріуму у XXI сторіччі 108

Назарій Петрів

Євангельсько-баптистський рух на західноукраїнських землях
у переддень Першої світової війни 110

Руслан Пиріг

Українська гетьманська держава в пошуках
прихильності Антанти (1918 рік) 111

Ігор Піддубний

Роль біженців з Австро-Угорщини в організації
об'єднувачих процесів у роки Першої світової війни 114

Марія Пірко

Воєнний щоденник Богдана Заклинського
як історичне джерело 117

Василь Притулюк

Місця національної пам'яті років Першої світової війни
в українсько-польських відносинах 119

Тарас П'ятничук

Образ ворога в американській політичній карикатурі
періоду Великої війни 1914-1918 рр. 121

Богдан Рибак

Михайло Ганушевський у вирії Першої світової війни
та визвольних змагань в Галичині в 1914-1921 рр..... 123

Людмила Рожкова

Мілітаристська пропаганда у роки першої світової війни 125

Олександр Сич

Пропаганда як спадок Першої світової війни 128

Ганна Скорейко

Галицько-Буковинський комітет і його роль у поверненні
українських бранців з російського полону 130

Людмила Стрільчук

Меморіал орлят, як відгомін Великої війни
у історичній пам'яті..... 133

Роман Тимченко,

Східна Галичина в умовах завершення
світової війни: між Києвом і Віднем..... 135

Мирослава Філіпович

Історична пам'ять як ціль у «гібридній війні»..... 137

Володимир Фісанов

Британські літератори у «війні слів»
у роки світового конфлікту, 1914-1916..... 139

Назарій Христан

Велика війна і соціум: антисемітизм у політиці російської
окупаційної адміністрації на Буковині у 1914 – 1915 рр. 141

Ігор Цепенда, Володимир Великочий

Перша світова війна як етап реалізації
українського соборництва на початку ХХ століття 144

Віталій Чебаник

«Озброєний мир»: вектори біполярної конфронтації
напередодні Першої світової війни 146

Михайло Чучко

Діяльність австрійських правоохоронних органів
на Буковині в роки Першої світової війни..... 148

Валентина Шандра

Евакуація шкіл з Царства Польського і
прифронтових українських губерній
під час Першої світової війни.....150

Олег Шилюк

Повсякденне життя буковинців: документи
1914-1918 рр. з фондів університетської книгозбірні.....152

Світлана Шульга

Чеська дружина у Великій війні.....155

Лілія Щербін

Між націоналізмом та лібералізмом:
українське питання та П. Струве.....157

договір, хоча для цього довелося розпустити його попередній склад. Для набрання чинності потрібен був підпис короля, проте Фердинанд так його ніколи і не підписав.

Користуючись зміною ситуації на фронтах в Європі, 9 листопада 1918 р. румунський уряд надіслав окупаційним військам супротивника ультиматум, яким вимагав, щоб вони покинули територію Румунії, а 11 листопада 1918 р. румунські війська, за згодою країн Антанти (в особі французького генерала Бертело), зайняли місто Чернівці. Продовжила Румунія боротьбу за Буковину на Паризькій мирній конференції 1919-1920 років. Виходячи з геополітичних міркувань і, побоюючись поширення більшовизму, лідери Антанти на Паризькій мирній конференції вирішили задовольнити територіальні вимоги Румунії. 10 вересня 1919 р. Сен-Жерменським мирним договором Австрія відмовлялася від Буковини на користь Румунії.

Світлана ГЕРЕГОВА
(Чернівці)

ЩОДЕННИК ІВАНА БАЖАНСЬКОГО – ВАГОМЕ ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ НА БУКОВИНІ

У сучасних умовах повномасштабної війни рф проти України, яка трагічно «торкнулася» кожного із нас, актуалізувалися рефлексії про події Першої світової війни на українських землях, що у сучасній історіографії отримала більш ємну назву: «Велика війна». Ця війна ознаменувала, напевно, найкривавіші історичні події ХХ ст. для українців буковинського краю, адже Буковина стала своєрідним центром боротьби за її територію трьох сусідніх держав: Австро-Угорщина хотіла зберегти за собою землі Буковини, Російська імперія, вважаючи себе «визволителькою», прагнула приєднати їх до

Світлана Герегова – к.і.н., доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

себе, придушивши будь-який український національний рух; Румунія намагалась «відновити історичну справедливість», «повернувши» ці землі до Румунського королівства.

Для українського населення Буковини події Великої війни означали не лише воєнні дії акторів війни, а й жахливі випробування, економічну нестабільність, руйнацію усталеного способу життя і страждання. Адже, як зазначено в історичному нарисі «Буковина», «російські війська у ході бойових дій тричі займали Буковину: 2.XI – 20.XI.1914 р.; 27.XI.1924-21. II.1915р.; 18.VI/1916 h/ – 3/VIII.1917 р. – разом 545 днів [з усіх 1550 воєнних днів), тобто більше третини усього воєнного часу, називаючи цей край [як і Галичину] «області Австро-Угорщини, зайняті за правом війни». І далі: «У липні – серпні 1915 р. настало деяке затишшя, хоч перестрілки продовжувалися, російські аероплани майже щодня бомбардували Чернівці, з ними у двобій вступали австрійські літаки». Одна влада змінювала іншу, кожна наступна звинувачувала буковинців у співпраці з попередньою, тобто у колабораціонізмі.

Глибше висвітлити повсякдення українського населення Буковини в умовах Великої війни та проаналізувати зміни в настроях людей та їх свідомості, дозволяють спогади сучасників цієї війни, які на собі відчули її тягар. Адже саме у спогадах відтворюються картини та різноманітні аспекти історичних подій, які здебільшого не знаходять відображення в інших видах історичних джерел.

Тут варто зупинити свою увагу на щоденнику видатного буковинського педагога-просвітителя Івана Бажанського. Оригінал цього щоденника зберігається в Чернівецькому краєзнавчому музеї, кв. № 12551, інв. № III-6972. Важливим є той факт, що у шкільному музеї І. М. Бажанського, який розташований у НВК «Вашківецька гімназія ім. І. Бажанського», зберігається унікальний варіант щоденника Івана Бажанського, який ще у 1990-х роках був переписаний власноруч учителями гімназії з оригіналу. Широкий доступ до свого читача ці спогади отримали у 2006 році у вигляді наукового видання «Війна»: щоденник-хроніка» буковинського педагога та письменника Івана Бажанського (Вашківці, 31.8.1914 – 29.11.1917), упорядником якого виступив відомий буковинський краєзнавець, проф. Олександр Огуй.

На сторінках свого щоденника, крізь призму висвітлення періодів російської окупації Буковини у 1914-1915 та 1916-1917 років, повернення австрійської влади тощо, Іван Бажанський описує труднощі повсякденного життя буковинців. Так, аналізуючи тогочасні події, усі переживання, емоції, ставлення буковинців до війни, автор зазначає, що активні бойові дії кардинально змінили життя людей з повсякденних клопотів до стану тривоги й страху: «...Майже щодня – навіть і вночі все: алярм! – То не життя, а мука».

Аналізуючи жахливі наслідки військових подій, автор зазначав: «...Колись прийде такий час, коли люди, читаючи історію цієї Світової війни, будуть дивуватися, що на початку двадцятого століття могла повстати така страшна міжнародна різня. Всякі можливості собі видумує чоловік на чоловіка, щоб його знищити... Людські здобутки, людська довголітня праця – все пропадає...».

Надзвичайно актуальними сьогодні для українців є слова із щоденника Івана Бажанського про психологічний вплив на життя буковинців воєнного лихоліття: «А тепер війна розбила кожну родину. По всіх кінцях світа розбрилися люди і вбиваються... Такий час, сумний, страшний час – війна!».

Микола ГЛІБІЩУК
(Чернівці)

ШПИГУНОМАНІЯ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: БУКОВИНСЬКИЙ ВИМІР

Злам XIX та XX ст., а особливо період Великої війни 1914-1918 рр., це час розквіту шпигуноманії. Майже кожна з тогочасних імперій підозрювала одна одну: Велика Британія боялася, що царська Росія колонізує Індію, в імперії Романових був страх, пов'язаний із загрозою впливу німецьких династичних зв'язків на рішення Миколи II і його оточення, кайзерівська Німеччина побоювалася опинитися **Микола Глібіщук** – к.і.н., асистент кафедри *всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.*